

Lessuggesties schrijven voor onderwijs en kinderopvang

bij fictie, poëzie en verhalende non-fictie

Inhoud

Richtlijn voor lessuggesties 2

Format lessuggesties voor één les 4

Format lessuggesties voor een lessenserie 6

Bronnen 9

Inleiding

Binnen de leesbevordering worden bij diverse programma's, prijzen en evenementen lessuggesties gemaakt. Een stimulerende les bij een boek draagt bij aan de leesmotivatie van kinderen en jongeren.¹

Met deze richtlijn en formats willen Stichting Lezen en de CPNB de kwaliteit en toegevoegde waarde van lessuggesties stimuleren en waarborgen. Daarnaast willen we de uniformiteit van lessuggesties vergroten. We verwachten dat we daarmee ook het gebruik van de lessuggesties verhogen.

We hebben deze richtlijn geschreven als leidraad voor de lessuggesties bij onze eigen projecten. Leerkrachten en leesconsulenten kunnen deze richtlijn ook gebruiken om eigen lessen te ontwerpen.

We gebruiken in deze richtlijn een aantal begrippen uit de leesbevordering. Kijk voor meer informatie over deze begrippen in de bronnen die op de bronnenlijst staan.

¹ Met kinderen bedoelen we in het vervolg kinderen en jongeren tot 20 jaar, met leerkrachten bedoelen we pedagogisch medewerkers, leerkrachten en docenten.

Doel van de lessuggesties

Lessuggesties en verwerkingsopdrachten hebben als doel het ontwikkelen van leesmotivatie, en het vergroten van verhaalbegrip en van literaire competentie. Goede lessuggesties dagen uit om nog meer thuis te raken in de wereld van het boek en zijn leuk om te doen. Het is een uitdaging om de lessuggesties niet te veel te richten op de wereld buiten het boek. We benadrukken daarom in deze richtlijn hoe de lezer de wereld van het boek beleeft.

Voor het schrijven van deze richtlijn hebben we ons gebaseerd op *De doorgaande leeslijn* van Stichting Lezen, *Leespraat* van Aidan Chambers, *Open Boek* van Jos Walta, *Jeugd-literatuur & didactiek, handboek voor vo en mbo*, van Iris Kamp et al, en op de wetenschappelijke inzichten op lezen.nl.

Richtlijn voor lessuggesties

Basisprincipes

Zelfdeterminatie

In de opbouw van de les houd je rekening met de aspecten van motivatie, afkomstig uit de theorie van zelfdeterminatie van Ryan en Deci: verbondenheid, autonomie en competentie. De les kan bijvoorbeeld:

- de leerkracht stimuleren interesse te tonen in de leesvoorkeuren en het leesgedrag van de kinderen (verbondenheid);
- de leerkracht mogelijkheden bieden om de kinderen binnen de les keuzes te laten maken (autonomie);
- de leerkracht helpen om vooraf duidelijk te maken wat er van de kinderen verwacht wordt, op basis van de verwachte beginsituatie (competentie).

Leescirkel

De leescirkel van Aidan Chambers vormt de achtergrond voor het uitvoeren van de les. De les stelt de leerkracht in staat om als helpende volwassene de kinderen mee te nemen in de leescirkel. Het aanbod is door de boekkeuze al geselecteerd; lezen en reageren zijn onderdeel van de les.

Drie richtlijnen voor de inhoud

1 Voor het maken van een lessuggestie moet je het (prenten)boek eerst zelf goed kennen. Voor het narratief begrip kun je een verhaalanalyse maken. De termen narratief begrip en verhaalanalyse zijn ontleend aan *Jeugdliteratuur & didactiek*² en *Open Boek*³. Aan het begin van de lessuggestie geef je een samenvatting van de verhaalanalyse, waarin je benoemt wat voor de uitvoerder van de les van belang is om vooraf te weten over het (prenten)boek.

2 Tijdens de les wordt altijd tijd ingeruimd voor:

- Het voorlezen van het (prenten)boek of een fragment uit het boek. In de lessuggestie worden voorleestips gegeven en eventueel luisteropdrachten meegenomen.

Bron: Chambers, A. (2012)

² Narratief begrip: de opbouw van het verhaal en het effect daarvan op de lezer, uit *Jeugdliteratuur & didactiek*, blz. 136.

³ Verhaalanalyse: verhaalgegevens, geschiedenislaag, verhaalopbouw en tekst- en beeldlaag, uit *Open Boek*, blz. 69-71 of 52-55 (6e druk).

Lessuggesties schrijven voor onderwijs en kinderopvang

de Bibliotheek
op school

Lezen
STICHTING LEZEN

- Praten over het boek in relatie tot het verhaal. Hier zijn verschillende aanpakken voor mogelijk, denk aan interactief voorlezen, boekenkringopdrachten, literaire gesprekken (Gertrud Cornelissen) of de Vertel eens-aanpak (Chambers).

3 Alle activiteiten, gesprekken en vragen in de les zijn gericht op de beleving van of het onderzoekend lezen of bekijken van het verhaal. Dit kan via de personages of via de gebeurtenissen in tekst en beeld. Daarmee draag je bij aan het leesplezier en een groter verhaalbegrip bij de kinderen.

Meer algemene kenmerken van het boek, zoals thematiek, setting of vormgeving, kunnen ook aan bod komen, maar altijd in relatie tot de beleving of de inhoud van het verhaal. De verwerkingsopdrachten van een les kunnen verschillende disciplines beslaan, zoals schrijven, theater, beeldend werk of techniek.

We geven hieronder een paar voorbeelden van activiteiten naar aanleiding van een boek, die een beroep doen op:

- de beleving, of
- het onderzoekend lezen of bekijken.

In de voorbeelden laten we ook zien hoe hierbij andere disciplines/leergebieden kunnen worden ingezet.

Voorbeelden lessuggesties

Egalus – Marije Tolman

Verwerking gericht op beleving:

- *Egalus* houdt van de wind tussen zijn stekels en van warme zonnestralen op zijn neus. Vertel eens, wat voelt *Egalus* dan? Wat voel je zelf als je buiten bent? Op een gegeven moment valt *Egalus* uitgeput om. Hoe komt het dat hij zo uitgeput is, denk je?

Verwerking gericht op onderzoekend lezen/kijken:

- Kijk nog eens goed naar de prenten. Op welke manier zorgen de dieren ervoor dat het bos en de natuur weer mooi worden? Scan enkele platen in en laat de kinderen de platen op goede volgorde leggen: wat gebeurde eerst, wat daarna? Wat vindt *Egalus* daarvan? Hoe weet je dat?

Lessuggesties schrijven voor onderwijs en kinderopvang

Misjka – Edward van de Vendel & Anoush Elman

Verwerking gericht op beleving:

- Roya houdt veel van haar konijn Misjka. Op een dag is Misjka kwijt, en de hele familie gaat zoeken. Bespreek in kleine groepjes: Hoe voelt Roya zich, denk je? Begrijp je hoe ze zich voelt? Had Roya ook anders kunnen reageren?

Verwerking gericht op onderzoekend lezen/kijken:

- Roya houdt haar spreekbeurt over dwergkonijnen. In eerste instantie lukt het Roya niet haar spreekbeurt te doen, ze barst in huilen uit. Lees de hoofdstukken 'Ik denk dat ze een nieuw zakdoekje nodig heeft' (blz. 127) en 'De Spreekbeurt (2)' (blz. 137) nog een keer. Waar gaat de spreekbeurt uiteindelijk écht over? Hoe weet je dat? Wat betekent het voor Roya dat de hele familie meezoekt en ook bij de spreekbeurt blijft?

Zonder Titel – Erna Sassen

Verwerking gericht op beleving:

- Joshua is veranderd van school en krijgt het in zijn nieuwe klas meteen aan de stok met Sergio, 'aanvoerder van een groep kansloze hangjongeren'. Hoe voelt Joshua zich in zijn nieuwe klas? Begrijp je hoe hij zich voelt? Vertel eens.

Verwerking gericht op onderzoekend lezen/kijken:

- Gaandeweg het verhaal komen de personages nader tot elkaar. Lees H28 (blz. 111 t/m 114) en H38 (bl. 146 t/m 151) nog een keer. Wat weet je nu over Joshua en Dylan? Wat verbindt hen met elkaar? Hoe weet je dat?

Format lessuggesties voor één les

1 Vooraf

- Geef kort informatie over boek, schrijver en/of illustrator.
- Bepaal welke elementen uit de verhaalanalyse relevant zijn voor de les: verhaalgegevens, geschiedenislaag, verhaalopbouw en tekst- en beeldlaag.
- Beschrijf welke materialen de leerkracht nodig heeft om deze les goed te kunnen geven.

2 Introductie boek

Tijdens de start van de les laat de leerkracht de kinderen kennismaken met het boek. Denk bij het maken van de introductieopdrachten aan de volgende vragen:

- Hoe kan het boek het beste worden geïntroduceerd?
- Hoe wekt de leerkracht de interesse van de kinderen op?
- Hoe activeert de leerkracht de voorkennis van de kinderen?
- Hoe brengt de leerkracht de kinderen in de sfeer van het boek?

Formuleer hierbij vragen die de leerkracht aan de kinderen kan stellen voorafgaand aan het voorlezen.

3 Voorlezen

Als het boek te lang is om binnen één les integraal voor te lezen, bied de leerkracht dan één of meer fragment(en) aan om uit te kiezen. Beantwoord bij de keuze van de voorleesfragmenten de volgende vragen.

Met welk(e) fragment(en) uit het boek:

- kan de leerkracht de gewekte interesse van de kinderen het beste tegemoet komen?

- kunnen de kinderen een luisteropdracht krijgen?
- kunnen de kinderen een rol krijgen bij het voorlezen?
- kan de leerkracht tegelijk een opmaat geven naar de verwerking?

Formuleer hierbij vragen die de leerkracht aan de kinderen kan stellen tijdens het voorlezen.

Format lessuggesties voor één les

4 Verwerkingsopdrachten

Maak gebruik van onderstaande punten/vragen om tot verwerkingsopdrachten te komen die goed aansluiten bij het boek.

- Bedenk hoe de leerkracht de betrokkenheid van de kinderen bij het verhaal kan stimuleren.
- Zorg er bij de verwerkingsopdrachten voor dat de kinderen de inhoud van het boek opnieuw beleven en dat ze op de inhoud reflecteren naar aanleiding van de tekst. Denk aan het belang van verbondenheid, autonomie en competentie voor de motivatie van de kinderen.
- Zorg dat er in de verwerkingsopdracht altijd ruimte is voor de activiteit Praten over het boek.

Formuleer hierbij vragen die de leerkracht aan de kinderen kan stellen na het voorlezen.

6 Verder lezen

Geef de leerkracht een aantal tips voor voorleesboeken en leesboeken die aansluiten bij de les.

5 Afsluiting

Zorg ervoor dat de leerkracht de les goed kan afronden samen met de kinderen. Laat daarin tenminste onderstaande punten terugkomen.

- Bedenk een vorm waarin de leerkracht de gemaakte werkstukken en opdrachten kan bespreken, met een actieve rol voor de kinderen.
- Kies elementen uit de verhaalanalyse die de leerkracht nog eens kan bespreken. Beschrijf hoe hij dat kan doen.
- Laat de leerkracht weten welk fragment uit het boek, of uit een andere tekst, hij tot slot kan voorlezen.
- Geef mogelijkheden om tastbare opbrengsten van de lessenserie te delen met andere kinderen, leerkrachten en ouders.

Format lessuggesties voor een lessenserie

1 Vooraf

- Geef kort informatie over boek, schrijver en/of illustrator.
- Bepaal welke elementen uit de verhaalanalyse relevant zijn voor de les: verhaalgegevens, geschiedenislaag, verhaalopbouw en tekst- en beeldlaag.
- Beschrijf welke materialen de leerkracht nodig heeft om deze les goed te kunnen geven.
- Bedenk of de leerkracht het hele boek voorleest in de loop van de lessenserie, en hoe de leerkracht dit realiseert.

2 Introductie boek (eerste les)

Tijdens de start van de les laat de leerkracht de kinderen kennismaken met het boek. Denk bij het maken van de introductieopdrachten aan de volgende vragen:

- Hoe kan het boek het beste worden geïntroduceerd?
- Hoe wekt de leerkracht de interesse van de kinderen op?
- Hoe activeert de leerkracht de voorkennis van de kinderen?
- Hoe brengt de leerkracht de kinderen in de sfeer van het boek?

Formuleer hierbij vragen die de leerkracht aan de kinderen kan stellen voorafgaand aan het voorlezen.

3 Voorlezen (alle lessen)

Kies fragmenten uit of verdeel het boek over de lessen. Beantwoord bij de keuze van de voorleesfragmenten de volgende vragen.

Met welk(e) fragment(en) uit het boek:

- kan de leerkracht de gewekte interesse van de kinderen het beste tegemoet komen?

- kunnen de kinderen een luisteropdracht krijgen?
- kunnen de kinderen een rol krijgen bij het voorlezen?
- kan de leerkracht tegelijk een opmaat geven naar de verwerking?

Formuleer hierbij vragen die de leerkracht aan de kinderen kan stellen tijdens het voorlezen.

Format lessuggesties voor een lessenserie

4 Verwerkingsopdrachten (alle lessen)

Maak gebruik van onderstaande punten/vragen om tot verwerkingsopdrachten te komen die goed aansluiten bij het boek.

- Bedenk hoe de leerkracht de betrokkenheid van de kinderen bij het verhaal kan stimuleren.
- Zorg er bij de verwerkingsopdrachten voor dat de kinderen de inhoud van het boek opnieuw beleven en dat ze op de inhoud reflecteren naar aanleiding van de tekst. Denk aan het belang van verbondenheid, autonomie en competentie voor de motivatie van de kinderen.
- Zorg dat er in de verwerkingsopdracht altijd ruimte is voor de activiteit Praten over het boek.

Formuleer hierbij vragen die de leerkracht aan de kinderen kan stellen na het voorlezen.

5 Vooruitblik (alle lessen behalve laatste les)

Verbind de lessen met elkaar door vooruit te kijken.

- Op welke manier kan de leerkracht de kinderen nieuwsgierig maken naar het vervolg van het verhaal?
- Wat kan de leerkracht aan de kinderen vragen om te doen ter voorbereiding op de volgende les?

Format lessuggesties voor een lessenserie

6 Afsluiting (laatste les)

Zorg ervoor dat de leerkracht de les goed kan afronden samen met de kinderen. Laat daarin tenminste onderstaande punten terugkomen.

- Bedenk een vorm waarin de leerkracht de gemaakte werkstukken en opdrachten kan bespreken, met een actieve rol voor de kinderen.
- Kies elementen uit de verhaalanalyse die de leerkracht nog eens kan bespreken. Beschrijf hoe hij dat kan doen.
- Laat de leerkracht weten welk fragment uit het boek, of uit een andere tekst, hij tot slot kan voorlezen.
- Geef mogelijkheden om tastbare opbrengsten van de lessenserie te delen met andere kinderen, leerkrachten en ouders.

7 Verder lezen

Geef de leerkracht een aantal tips voor voorleesboeken en leesboeken die aansluiten bij de les.

de Bibliotheek
op school

Lezen
STICHTING LEZEN

Bronnen

Primaire bronnen

Tolman, Marije (2022).

Egalus. Amsterdam: Stichting CPNB.

Van de Vendel, Edward & Elman, Anoush (2022).

Misjka. Amsterdam: Em. Querido's Kinderboeken Uitgeverij.

Sassen, Erna (2021).

Zonder titel. Amsterdam: Leopold.

Secundaire bronnen

Chambers, A. (2012).

Leespraat. Etten-Leur: Ars Scribendi.

Cornelissen, G. (2016).

Maar als je erover nadenkt.... Utrecht: Eburon.

Kamp, I. et al (2019).

Jeugd literatuur & didactiek, een handboek voor vo en mbo.

Bussum: Coutinho.

Stichting Lezen (2020).

De doorgaande leeslijn. Amsterdam: Stichting Lezen.

Walta, J. (2018 of 2020).

Open Boek. Eindhoven: De Boekenberg.

Over leesmotivatie en leesfrequentie:

[lezen.nl](https://www.lezen.nl)

Over extrinsieke en intrinsieke motivatie:

[lezen.nl](https://www.lezen.nl)

Over leesplezier:

[lezen.nl](https://www.lezen.nl)

Over vrij lezen op school:

[lezen.nl](https://www.lezen.nl)

Colofon

© Stichting Lezen (2022)

Deze publicatie is mede ontwikkeld door de Stichting CPNB en mede mogelijk gemaakt door een bijdrage vanuit het leesbevorderingsprogramma de Bibliotheek op school (Stichting Lezen/Koninklijke Bibliotheek).

Vormgeving

Judith Schoffelen &
Erik olde Hanhof

www.lezen.nl

Stichting Collectieve
Propaganda van het
Nederlandse Boek

de Bibliotheek
op school

Lezen
STICHTING LEZEN